

Mindaugas GIRDAUSKAS

Lietuvos teisės instituto Baudžiamosios

justicijos tyrimų skyriaus tyrėjas

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų

bylų skyriaus vyriausiasis patarėjas

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius,

tel. +370 5 249 1036, el. p. *m.girdauskas@lat.lt*

BYLOS NUTRAUKIMAS NUOSPRENDŽIU IR NEKALTUMO PREZUMPCIJA: PROBLEMINIAI ASPEKTAI TARPTAUTINĖS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS KONTEKSTE

Straipsnyje nagrinėjamos teisės moksle ir praktikoje kylančios problemos dėl teismų nuosprendžių, kuriais nutraukiamos baudžiamosios bylos, formuluočių suderinamumo su nekaltumo prezumpcija, galimybių tokius sprendimus priimant suėjus patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminui konstatuoti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, ir patenkinti civilinius ieškinius, taip pat galimybių priteisti žalos atlyginimą, kai byla nutraukiama atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės. Atliekamas tarptautinės, Europos Sąjungos ir konstitucinės teisės nuostatų šiais klausimais tyrimas ir atskleidžiami galimi kitokio jų aiškinimo pagrindai.

ĮVADAS

Baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas paprastai priima nuosprendį, kurio rezoliucine dalimi kaltinamąjį pripažįsta kaltu arba išteisina. Tačiau galimi atvejai, kai baudžiamoji byla teisme nutraukiama. Tai daroma nustačius aplinkybes, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taip pat atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Viena iš minėtų aplinkybių, sudarančių pagrindą nutraukti baudžiamąjį procesą teisme,

yra patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties termino (toliau ir – senatis) pasibaigimas¹. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 95 straipsnis nustato, kad asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, praėjus šiame straipsnyje nurodytiems terminams, negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis². Kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija, jeigu nenurodyta kitaip) 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, pagal kurią „asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“³. Teisės moksle ir praktikoje kyla klausimas, ar suderinamai su nekaltumo prezumpcija, nutraukiant baudžiamąją bylą teisme dėl senaties, gali būti konstatuota, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką? Be to, ar nutraukiant bylą šiuo pagrindu arba atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti tenkinamas civilinis ieškinys? Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 115 straipsnyje, reglamentuojančiame civilinio ieškinio išsprendimą, nėra nurodyta, kaip tai turi būti sprendžiama nutraukiant baudžiamąjį procesą: ieškinys patenkinamas, atmetamas ar paliekamas nenagrinėtas. Teigiamo atsakymo į pirmą klausimą atveju būtų sudarytos prielaidos patenkinti civilinį ieškinį, taip užtikrinant neatidėliotiną veiksmingą valstybės reagavimo į nusikalstamą veiką priemonę net ir suėjus apkaltinamojo nuosprendžio dėl tokios veikos priėmimo senačiai.

Minėtais klausimais rašė V. Piesliakas ir E. Riaubaitė⁴, kurie pasiūlė spręsti bylos nutraukimo dėl senaties teisme suderinamumo su nekaltumo prezumpcija klausimą keičiant BPK ir numatant, kad byla, pasibaigus senaties terminams, būtų nutraukiama tik ją išnagrinėjus iš esmės – nuosprendžiu, su galimybe kartu patenkinti ir civilinį ieškinį, taip pat S. Bikelis⁵, pasiūlęs iš esmės pertvarkyti senaties instituto teisinį reguliavimą, keičiant visų pirma BK, numatant, kad suėjus senačiai būtų priimamas apkaltinamasis nuosprendis ir nuteistasis būtų atleidžiamas

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Žin., 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) (3, 234, 254, 303 straipsniai).

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume) // Žin., 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴ Pz., Piesliakas V., Riaubaitė E. Apkaltinamojo nuosprendžio senatis teorijoje ir teismų praktikoje // Justitia, 2010, Nr. 2, p. 13–22; Riaubaitė E. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2012 (vėliausia publikacija).

⁵ Bikelis S. Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 92–97.

nuo bausmės. Po šių mokslinių tyrimų pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos kreipimąsi priimtas reikšmingas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas, jeigu nenurodyta kitaip) 2016 m. birželio 27 d. nutarimas, kuriuo konstatuota, kad atskiros BPK nuostatos, numačiusios bylos nutraukimą teisme dėl senaties, teismui neišsprendus, ar kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, kurioje įtvirtinta kaltinamojo teisė į viešą ir teisingą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme, konstituciniam teisinės valstybės principui⁶. Vėliau, siekiant įgyvendinti šį nutarimą, buvo priimtas BPK pakeitimo įstatymas, kuriuo numatyta, kad suėjus senaties terminui kaltinamojo reikalavimu teismas baigia nagrinėti baudžiamąją bylą ir ją nuosprendžiu nutraukia, jeigu bylos nagrinėjimo teisme metu nustatoma, kad kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, arba priima išteisinamąjį nuosprendį⁷. Tačiau jau svarstant šį įstatymą buvo pareikšta nuomonė, jog, pagal minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą, teismas, nutraukdamas bylą dėl senaties, nustatydamas, kad kaltinamasis kaltintas pagrįstai, negali konstatuoti, jog kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, bet turi apsiriboti įtarimo dėl kaltinamojo galimai padarytos nusikalstamos veikos aprašymu⁸. Priėmus šį įstatymą aptariamais klausimais rašęs G. Goda padarė išvadą, kad baudžiamojo proceso tęsimas suėjus senaties terminui kelia problemų tais atvejais, kai byloje negali būti priimtas išteisinamasis nuosprendis, o turi būti konstatuojama, kad asmuo buvo kaltinamas pagrįstai. Tokioje situacijoje kyla rizika, kad motyvuojant baigiamąjį aktą gali būti pažeista nekaltumo prezumpcija. Tinkamiausia išeitimi, autoriaus nuomone, kuri iš esmės sutampa su S. Bikelio siūlymu, būtų BK nuostatų pakeitimas, numatant, kad suėjus patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminui gali būti priimamas apkaltinamasis nuosprendis, kuriuo nėra skiriama bausmė. Kartu pakartotinai atkreiptas dėmesys į būtinybę užpildyti

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies, 327 straipsnio 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 233, 235, 254, 303, 305, 307, 309, 327, 331, 387, 444 ir 451 straipsnių pakeitimo įstatymas // TAR, 2017-12-04, Nr. 19449.

⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2017 m. lapkričio 15 d. išvada „Dėl Baudžiamojo proceso kodekso 3, 233, 235, 254, 303, 305, 307, 309, 327, 331, 387, 444 ir 451 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/95916980cad111e782d4fd2c44cc67af?jfwid=-kyruxck7v>>.

minėtą BPK 115 straipsnio spragą dėl civilinio ieškinio sprendimo nutraukiant bylą⁹. Tačiau, spendžiant pagal registruotus teisės aktų projektus¹⁰, iki šiol nebuvo ir šiuo metu nėra numatyta nei šio BPK straipsnio, nei BK 95 straipsnio pakeitimų, kuriais būtų minėtu būdu iš esmės pertvarkomas patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties institutas. Taigi išlieka aktualus klausimas, kaipgi aptariamoms su nekaltumo prezumpcijos aiškinimu ir taikymu nutraukiant baudžiamąją bylą teisme nuosprendžiu susijusios problemos turi būti sprendžiamos praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje galima rasti skirtingų sprendimų¹¹.

Įstatymai turi būti aiškinami ir taikomi atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir privalomos tarptautinės teisės (greta šios galima išskirti ir Europos Sąjungos teisę) nuostatas. Esant neaiškioms įstatymo nuostatoms, turi būti taikomas toks jų aiškinimas, kuris suderinamas su konstitucine ir tarptautine teise¹². Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu BPK, turi būti taikomos tarptautinės sutarties taisyklės (BPK 4 straipsnio 3 dalis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje šio kodekso ir BK nuostatas siekiama aiškinti suderinamai su tarptautine ir Europos Sąjungos teise¹³. Taigi konstitucinės ir tarptautinės teisės turinys yra itin

⁹ Goda G. Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai // Teisė, 2018, t. 107, p. 33.

¹⁰ Teisės aktų, projektų ir susijusių dokumentų paieška. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>>.

¹¹ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2018 m. birželio 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-182-489/2018 ir 2019 m. kovo 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-72-1073/2019.

¹² Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2006, Nr. 7-254 (konstatuojamosios dalies III skyriaus 16 punktas); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2017-03-15, Nr. 4356 (41.3 punktas); *Mikelėnienė D., Mikelėnas V.* Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999, p. 197–198.

¹³ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. birželio 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-94-895/2015 // Teismų praktika, 2015, 43, p. 476–

svarbus ir gali būti lemiamas taip pat ir baudžiamųjų įstatymų aiškinimui ir taikymui.

Šio straipsnio tikslas – įvertinti, ar tarptautinėje, Europos Sąjungos ir konstitucinėje teisėje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija vis dėlto gali būti aiškinama ir kitaip, t. y. kaip nedraudžianti baudžiamąją bylą dėl senaties nuosprendžiu nutraukiančiam teismui konstatuoti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, be to, tuo pačiu nuosprendžiu patenkinti civilinį ieškinį, taip pat priteisti žalos atlyginimą ir kai byla nuosprendžiu nutraukiama atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Minėto straipsnio tikslo siekiama analizuojant ir šaltinius, kurie dar nebuvo įvertinti ankstesniuose tyrimuose – papildomus ir naujausius Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir – EŽTT) sprendimus, be to, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimus, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto sprendimus, kitus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, užsienio šalių konstitucijas, konstitucinių teismų sprendimus, kitas tarptautinės teisės aktų, mokslinės literatūros nuostatas. Straipsnio išvados gali būti naudingos teismų praktikoje aiškinant ir taikant BPK ir kitų teisės aktų nuostatas, taip pat įstatymų leidėjui sprendžiant, ar ir kaip turėtų būti keičiami baudžiamasis ir baudžiamojo proceso įstatymai.

I. TARPTAUTINĖ IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖ

Ar teismas, nepriimdamas apkaltinamojo nuosprendžio, bet nutraukdamas baudžiamąją bylą dėl senaties, turi įgaliojimus konstatuoti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, priklauso nuo nekaltumo prezumpcijos aiškinimo ir taikymo. Šis principas yra universalus pobūdžio, bet dėl jo turinio teisės moksle vyksta ginčai¹⁴. Tarptautiniu mastu pripažinto vokiečių mokslininko T. Vaigento (T. Weigend) nuomone, nekaltumo prezumpcija neturėtų būti suprantama pernelyg plačiai, tačiau apima šias nuostatas: draudimą valstybės atstovams įvardyti asmenį kaltu prieš tai, kai asmens kaltumas yra nustatomas įprastu baudžiamuoju procesu, draudimą taikyti asmens padėtį sunkinančias priemones, kai tai negali būti pateisinama nesiremiant asmens kaltumo prezumpcija; įpareigojimą organizuoti baudžiamąjį procesą tokiu būdu, kad traukiamiems atsakomybėn

465; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2018 m. gegužės 31 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-84-489/2018 // Teismų praktika, 2018, 49, p. 303–340.

¹⁴ Pvz., *Weigend T. There is Only One Presumption of Innocence* // *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, 2013, (42)3, p. 193–204.

asmenims taikomi tik tokie apsunkinimai, kurie galėtų būti pateisinami, net jei paaiškėtų, kad šis asmuo nekaltas¹⁵.

Skirtingų valstybių teisėje nekaltumo prezumpcijos principas suprantamas įvairiai¹⁶. Tačiau visur, kaip nurodė G. Goda, šio principo esmė ta pati – joks žmogus negali būti laikomas padaręs nusikalstamą veiką, kol tokio asmens kaltė nebus įrodyta įstatymo nustatyta tvarka išnagrinėjus bylą teisme¹⁷. Kita vertus, teismų praktikoje ir teisėkūroje būtina atsižvelgti į Lietuvos Respublikos priisiimus įsipareigojimus pagal tarptautinę ir Europos Sąjungos teisę, kaip jose apibrėžiamas nekaltumo prezumpcijos turinys.

Vienas iš svarbiausių tarptautinės teisės aktų, kuriame taip pat įtvirtinta ši prezumpcija, yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apaugos konvencija¹⁸ (toliau – Konvencija). Konvencijos 6 straipsnio, apibrėžiančio teisę į teisingą teismą, 2 dalyje nustatyta, kad „kiekvienas nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą“. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, aiškinant šią nuostatą, atskleisti įvairūs iš nekaltumo prezumpcijos kylantys reikalavimai, taikomi baudžiamosios bylos nagrinėjimo kontekste, pavyzdžiui, susiję su įrodinėjimo pareiga, teisinėmis prezumpcijomis fakto ir teisės klausimais, draudimu duoti parodymus prieš save, informavimu apie bylą žiniasklaidoje, teismo ar kito valdžios pareigūno išankstiniais tvirtinimais dėl kaltinamojo kaltumo. Kita vertus, nekaltumo prezumpcija aiškinama kaip turinti ir antrą aspektą, kurio tikslas – saugoti asmenis, kurie buvo išteisinti arba kurių atžvilgiu baudžiamasis procesas nutrauktas, kad su jais valdžios atstovai nesielgtų taip, lyg jie būtų kalti dėl nusikalstamos veikos, kuria buvo kaltinami. Taip pasibaigus baudžiamajam procesui saugoma asmens reputacija ir tai iš dalies sutampa su Konvencijos 8 straipsnio, įtvirtinančio teisę į privataus gyvenimo gerbimą, taikoma apsauga¹⁹.

¹⁵ *Weigend T.* Assuming that the Defendant Is Not Guilty: The Presumption of Innocence in the German System of Criminal Justice // *Criminal Law and Philosophy*, 2014, vol. 8, p. 296–298.

¹⁶ Pvz., *Merkevičius R.* Baudžiamąjo proceso enciklopedija. I knyga: Baudžiamąjo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai. Vilnius: Registrų centras, 2018, p. 44–45.

¹⁷ *Goda G.* Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai // *Teisė*, 2002, t. 44, p. 43.

¹⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // *Žin.*, 2011, Nr. 156-7390 (su vėlesniais pakeitimais).

¹⁹ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09, § 93–94, Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją*, Nr. 1828/06 ir kt. § 314.

Nekaltumo prezumpcija bus pažeista, jeigu, *prieš tai neįrodžius kaltinamojo kaltumo pagal įstatymą ir būtent nesuteikus jam galimybių pasinaudoti gynybos teisėmis*, teismo sprendimas, susijęs su juo, atspindi nuomonę, kad jis yra kaltas; taip gali atsitikti netgi nesant formalaus kaltumo konstatavimo (rezoliucinėje sprendimo dalyje); pakanka, kad yra koks nors sprendimo motyvavimas, sudarantis pagrindą manyti, kad teismas laiko kaltinamąjį kaltu. Jeigu baudžiamasis procesas nesibaigė sprendimu dėl kaltinimo esmės, gali būti išreiškiami tik įtarimai dėl kaltinto asmens kaltumo²⁰. Nagrinėjamų problemų atžvilgiu reikšminga tai, kad šios nuostatos taikomos ir tais atvejais, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas dėl senaties ikiteisminiame tyrime ar teisme. Tačiau dar svarbiau, kad ir tokiais atvejais taip pat pabrėžiama minėta sąlyga, kad prieš tai nebuvo įrodytas kaltinamojo kaltumas pagal įstatymą ir būtent jam nesuteiktos galimybės pasinaudoti gynybos teisėmis²¹. Kaip nurodė EŽTT Didžioji kolegija, kaltumas negali būti teisiškai nustatytas, jeigu procesas baigtas teismui neatlikus įrodymų tyrimo (rinkimo) arba neatlikus tokio nagrinėjimo, kuris leistų teismui priimti sprendimą dėl bylos esmės²². Tai netiesiogiai sudaro pagrindą daryti išvadą, kad jeigu baudžiamasis procesas nutraukiamas atlikus įrodymų tyrimą ir užtikrinus gynybos teises, įskaitant proceso dalyvių teises pasakyti baigiamąsias kalbas, teismo sprendime nutraukti bylą gali būti konstatuota, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. Ši nuostata taikytina ir tais atvejais, kai byla nutraukiama dėl senaties.

Paskutiniuose dviejuose pavyzdžiuose nurodytose bylose nustatyti nekaltumo prezumpcijos pažeidimai, nes procesas dėl senaties nutrauktas nesilaikant aptartos sąlygos. Antai byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją* EŽTT Didžiosios kolegijos tokiu pripažintas atvejis, kai kasacinis teismas panaikino žemesnio teismo išteisinamąjį nuosprendį, negrąžindamas iš naujo jos nagrinėti apeliacine tvarka, bet pats pripažindamas, kad kaltinamojo atsakomybė yra įrodyta, nutraukė bylą dėl senaties. Galima suprasti, kad atsižvelgta į tai, jog žemesniuose

²⁰ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09, § 120–122; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 8 d. sprendimas dėl pareiškimo priimtinumų byloje *O’Neill prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 14541/15, § 39; išskirta straipsnio autoriaus. Čia ir toliau remiamasi EŽTT septynių teisėjų kolegijų sprendimais, jeigu nenurodyta kitaip.

²¹ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Farzaliyev prieš Azerbaidžaną*, Nr. 29620/07, § 61; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Pasquini prieš San Mariną (Nr. 2)*, Nr. 23349/17, § 50, išsamiau apie šį sprendimą žr. toliau.

²² Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją*, Nr. 1828/06 ir kt. § 315.

teismuose pareiškėjas buvo išteisintas, o kasaciniame teisme nagrinėjami tik teisės klausimai, byla nenagrinėjama iš esmės, visapusiškai apimant ir fakto klausimus, kaip apeliacinės instancijos teisme, todėl kartu nebuvo užtikrintos ir gynybos teisės²³.

Tačiau reikšmingiausia yra tai, jog Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje yra ir sprendimų, kuriuose baudžiamojo proceso nutraukimas teisme dėl senaties, konstatuojant, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nelaikomas Konvencijos pažeidimu. Antai byloje *Gângă ir Syndicat indépendant des juristes de Roumanie prieš Rumuniją* nagrinėtas atvejis, kai apeliacinės instancijos teismo nuteistas kaltinamasis padavė skundą aukštesniam teismui, naudodamasis baudžiamojo proceso įstatymo suteikta teise pasibaigus senaties terminui reikalauti tęsti procesą, ir prašė jį išteisinti. Trečiosios pakopos teismas, išnagrinėjęs skundą, nurodė, kad pagal bylos įrodymus mano, jog pareiškėjas yra kaltas dėl jam inkriminuojamo nusikaltimo, tačiau byloje procesą nutraukė dėl senaties. Pareiškėjas EŽTT skundėsi, kad trečiosios pakopos teismas pripažino jį kaltu išnagrinėjęs bylą pagal jo paties skundą, nors jau pasibaigė baudžiamosios atsakomybės senaties terminas. EŽTT nuomone, pareiškėjas aiškiai prašė priimti sprendimą dėl kaltinimo pagrįstumo ir trečiosios pakopos teismas tai padarė nurodydamas, kad laiko pareiškėją kaltu. Jeigu teismas nebūtų išnagrinėjęs minėto pareiškėjo prašymo, tai galėtų prilygti atsisakymui vykdyti teisingumą priešingai Konvencijos 6 straipsnio 1 daliai, bet šis teismas neprivalėjo bet kuriuo atveju paskelbti pareiškėją nekaltu. Naudodamasis baudžiamojo proceso įstatyme suteikta galimybe reikalauti tęsti procesą, pareiškėjas prisiėmė riziką, kad bus konstatuotas jo kaltumas, kartu dėl senaties būdamas apsaugotas nuo bet kokios baudžiamosios sankcijos taikymo. Atsižvelgęs ir į tai, kad apeliacinės instancijos teisme buvo užtikrinta teisė į teisingą teismo procesą, EŽTT vienbalsiai pareiškimą pripažino aiškiai nepriimtiniu ir atmetė²⁴.

Byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją* taip pat nagrinėtas atvejis, kai baudžiamasis procesas nutrauktas dėl senaties. Šį kartą tai padaryta pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, kartu patenkinant civilinį ieškinį. Pirmosios instancijos teismas išnagrinėjo bylą faktų ir teisės aspektu bei visapusiškai išanalizavo pareiškėjo kaltumą baudžiamosios ir civilinės teisės prasme. Remdamasis iš anksto pateiktais įrodymais procese, kuris grindžiamas rungimosi principu ir kurio metu gerbiamos

²³ Ten pat, § 315–318, šiuo klausimu pateikta tik vieno teisėjo atskiroji nuomonė.

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas dėl pareiškimo priimtimumo byloje *Gângă ir Syndicat indépendant des juristes de Roumanie prieš Rumuniją*, Nr. 28906/09.

gynybos teisės, šis teismas nustatė, kad pareiškėjas padarė nusikalstamas veikas, kuriomis buvo kaltinamas, kartu konstatuodamas, kad pasibaigė baudžiamosios atsakomybės senaties terminas. Pareiškėjo skundai aukštesniems teismams fakto ir teisės klausimais buvo atmesti konstatuojant, kad pakankamai tikrai nustatyta, jog pareiškėjas padarė nusikalstamas veikas, kuriomis buvo kaltinamas.

Pirmosios instancijos teismas iš pradžių išnagrinėjo nusikaltimų sudėties požymių buvimą tam, jog po to nagrinėtų senaties ir civilinės deliktinės atsakomybės klausimą. EŽTT svarstė, kad baudžiamasis persekiojimas prieš pareiškėją buvo nutrauktinas pasibaigus senačiai, pirmiau išnagrinėjus senaties klausimą, jo baudžiamojo kaltumo esmės analizė galėtų tapti nereikalinga. Tačiau pažymėjo, kad teisė į teisingą procesą nereikalauja nagrinėti bylos klausimų tam tikra eilės tvarka. EŽTT atsižvelgė ir į tai, kad pareiškėjo baudžiamasis kaltumas buvo įrodytas Konvencijos prasme teisingame (išskyrus pernelyg ilgą trukmę) procese, užtikrinant gynybos teises. Pirmosios instancijos teismas nusprendė dėl civilinio ieškinio ir priteisė iš pareiškėjo žalos atlyginimą po to, kai nustatė deliktinės atsakomybės sąlygų buvimą. Nacionalinis teismas pakankamai motyvavo šį sprendimą. Atsižvelgdamas į visa tai, EŽTT ir šioje byloje vienbalsiai nusprendė, kad Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies pažeidimas nepadarytas²⁵.

Kita vertus, viename naujausių sprendimų, priimtų byloje *Pasquini prieš San Mariną (Nr. 2)*, kurioje taip pat nagrinėtas atvejis, kai byla nutraukta suėjus senaties terminui, konstatuota, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, ir patenkintas civilinis ieškinys, pripažintas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas. Tačiau, įvertinus šį sprendimą, matyti, kad šiuo atveju bylos aplinkybės skyrėsi nuo nagrinėtųjų pirmiau. Pirmosios instancijos teismas kaltinamąjį pripažino kaltu ir patenkino civilinį ieškinį. Nuteistasis padavė apeliacinį skundą, kuriuo prašė dėl vienos iš inkriminuotų nusikalstamų veikų (svetimo turto pasisavinimo) taikyti senatį. Apeliacinės instancijos teismas pripažino senaties termino pasibaigimą, tačiau remdamasis tik pirmosios instancijos teismo nustatytais aplinkybėmis padarė išvadą, kad jos nerodo, kad nebuvo nusikaltimo įvykio ar kad kaltinamasis nepadarė šios nusikalstamos veikos, todėl nėra pagrindo priimti kitokį sprendimą, nei procesą nutraukti, ir tai padarė. Tačiau kartu tuo pačiu sprendimu teismas patenkino civilinį ieškinį dėl minėto nusikaltimo, remdamasis pirmosios instancijos teismo nustatyta baudžiamąja atsakomybe už šią veiką, konstatuodamas, kad įmonė dėl turto pasisavinimo patyrė žalą,

²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, Nr. 21534/05.

nuteistojo elgesys prilygo neteisėtam įmonės turto įgijimui ir nėra abejonių dėl jo tyčios buvimo. EŽTT Konvencijos pažeidimą nustatė atsižvelgdamas į tai, kad tokie teiginiai prilygo kaltumo pagal baudžiamąją teisę konstatavimui, tačiau apeliacinės instancijos teismo buvo padaryti ne motyvuojant sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą dėl senaties, bet sprendžiant civilinio ieškinio klausimą²⁶. Vertinant šį sprendimą, atsižvelgiant į pirmiau aptartą EŽTT jurisprudenciją, matyti tai, kad šiuo atveju svarbi aplinkybė yra ta, jog apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas bylos nutraukimo klausimą, kaltinimo dėl nusikaltimo, kuriam taikyta senatis, pagrįstumo iš esmės išsamiai neišnagrinėjo, bet rėmėsi tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, jame nustatytomis aplinkybėmis.

Apibendrinant EŽTT jurisprudenciją, galima daryti išvadą, kad teismo sprendime nutraukti baudžiamąją bylą gali būti konstatuojama, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, dėl kurios byla nutraukiama dėl senaties ar kitais pagrindais, jeigu toks sprendimas priimamas išnagrinėjus bylą iš esmės, teisės ir fakto klausimais, ir užtikrinus gynybos teises, t. y. tokiaame proceso etape, kai teismas po baigiamųjų kalbų išsprendžia priimti nuosprendžio. Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija nėra pažeidžiama. Todėl aptartais atvejais gali būti pripažįstama, kad nusikalstama veika kaltinto asmens kaltumas yra įrodytas pagal įstatymą, nepaisant to, kad baudžiamoji byla nutraukiama.

Pagal EŽTT jurisprudenciją savaime nedraudžiama, nutraukus baudžiamąjį procesą arba net priėmus išteisinamąjį nuosprendį ir dėl to netaikant baudžiamosios atsakomybės, tuos pačius faktus, kuriais buvo grindžiamas kaltinimas, nustatyti žemesniu įrodymų pakankamumo standartu ir remiantis jais patenkinti civilinį ieškinį. Tačiau tokiais atvejais gali būti padarytas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, jeigu sprendime patenkinti civilinį ieškinį remiamasi teiginiais, sudarančiais pakankamą pagrindą manyti, kad trauktas baudžiamojon atsakomybėn asmuo yra kaltas pagal baudžiamąją teisę²⁷. Vis dėlto pirmiau išdėstyta EŽTT sprendimų analizė sudaro pagrindą daryti išvadą, kad tokie ribojimai nėra reikšmingi ir netaikomi tose bylose, kuriose baudžiamasis procesas nutrauktas išnagrinėjus baudžiamąjį kaltinimą iš esmės ir

²⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Pasquini prieš San Mariną* (Nr. 2), Nr. 23349/17, pareikšta viena teisėjo atskiroji nuomonė.

²⁷ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09, § 123; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Pasquini prieš San Mariną* (Nr. 2), Nr. 23349/17, § 52–53.

visapusiškai užtikrinus gynybos teises. Tokiais atvejais gali būti konstatuojama, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką ir atsižvelgiant į tai tenkinamas civilinis ieškinys.

Taigi bylos nutraukimas nutraukimui nelygus. Paprastai iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad minėti sprendimai nutraukiant bylą neturėtų būti galimi (juk procesas nutraukiamas!), tačiau įsigilinus matyti, kad galimos reikšmingos išimtys, priklausomai nuo bylos aplinkybių. EŽTT, apibendrinamas savo praktiką panašiose bylose taikant Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nuostatas, yra pažymėjęs, kad nėra vieno būdo nuspręsti, kokiomis aplinkybės bus nustatytas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas. Daug priklauso nuo proceso, kuriame ginčijamas sprendimas buvo priimtas, pobūdžio ir konteksto²⁸. Visa tai sudaro pagrindą suteikti didžiausią reikšmę tiems EŽTT sprendimams, kurie priimti panašiausiose bylose, šiuo atveju sprendžiant dėl galimybės, nutraukiant baudžiamąją bylą, konstatuoti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, ir patenkinti civilinį ieškinį. Ir atvirkščiai, kitose mažiau panašiose bylose pateiktų išaiškinimų aptariamam atveju netaikyti, jeigu jie kaip nors prieštarauja prieš tai minėtiems sprendimams, priimtiems panašiausiose bylose, aiškiai neįvertina ir atvejų, kai bylos nutraukiamos išnagrinėjus jas iš esmės.

Konvencijoje įtvirtintos sąvokos turi savarankišką reikšmę, kuri nepriklausoma nuo jų taikymo nacionalinėje teisėje²⁹. Panašiai ir Europos Žmogaus Teisių Teismas nepasikliauja vien vertinamų sprendimų pavadinimais, taikomais faktiškai ar pagal nacionalinę teisę, bet atsižvelgia į šių sprendimų pobūdį. Pavyzdžiui, minėtoje byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę* nustatyta, kad prisiekusiųjų teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis buvo panaikintas dėl naujų įrodymų padarius išvadą, kad šie įrodymai galėtų paveikti prisiekusiuosius priimti kitokį sprendimą. Šis panaikinimas įformintas kaip „išteisinimas“, neskiriant bylos nagrinėti prisiekusiesiems iš naujo. EŽTT padarė išvadą, kad tai nebuvo išteisinimas dėl bylos esmės, priimamas įvertinus įrodymų visumą, remiantis abejonių aiškinimo kaltinimo naudai principu, bet sprendimas, panašesnis į proceso nutraukimą. Taigi šis teismas, taikydamas Konvenciją, atsižvelgia į vertinamų nacionalinių teismų sprendimų motyvus, jų esmę, kurie yra sudėtinė teismo sprendimo dalis,

²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09, § 125.

²⁹ P vz., ten pat, § 95; Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją*, Nr. 1828/06 ir kt. § 210.

neapsiriboja vien tokio sprendimo rezoliucine dalimi³⁰. Todėl tai, kad taikant senatį rezoliucine teismo sprendimo dalimi byla nutraukiama, neturėtų būti lemiamu veiksmu vertinant, ar motyvuojamojoje (aprašomojoje) tokio teismo sprendimo dalyje tiesiogiai ar netiesiogiai konstatuojant, kad asmens kaltumas dėl nusikalstamos veikos yra įrodytas, pažeidžiama nekaltumo prezumpcija.

Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto³¹ (toliau – Paktas) 14 straipsnyje, panašiai kaip ir Konvencijos 6 straipsnyje, taip pat įtvirtinta kaltinamojo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, o šio straipsnio 2 dalyje – kaltinamojo teisė į nekaltumo prezumpciją, išdėstyta iš esmės tokia pačia formuluote kaip ir Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje. Tai sudaro pagrindą manyti, kad Pakte įtvirtinta nekaltumo prezumpcija neapima aukštesnių reikalavimų, nei nustatyti Konvencijoje. Atlikus Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto (toliau – JTO ŽTK) jurisprudencijos analizę, matyti, kad Pakte įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos aiškinimas nėra plačiai išplėtotas³². Bendrajame Pakto 14 straipsnio komentare JTO ŽTK yra pažymėjęs, kad nekaltumo prezumpcija užtikrina ir tai, kad kaltė negali būti preziumuojama, kol nėra įrodyta, su asmenimis, kaltinamais nusikalstamos veikos padarymu, turi būti elgiamasi laikantis nekaltumo prezumpcijos principo, be to, viešosios valdžios atstovai turi pareigą vengti išankstinių vertinimų, koks bus bylos sprendimas, pavyzdžiui, susilaikyti nuo viešų pareiškimų, patvirtinančių kaltinamojo kaltumą³³. Šios nuostatos kartojamos ir vėlesnėje praktikoje³⁴. JTO ŽTK yra nustatęs nekaltumo prezumpcijos pažeidimą dėl valstybės atstovų išankstinių pareiškimų apie asmens kaltumą ikiteisminio tyrimo metu³⁵. Tačiau

³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09, § 127; Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją*, Nr. 1828/06 ir kt. § 259; taip pat žr. panašų atvejį Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 8 d. sprendime dėl pareiškimo priimtinumų byloje *O'Neill prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 14541/15, § 44.

³¹ *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.

³² Šiame komitete išnagrinėjama žymiai mažiau bylų nei Europos Žmogaus Teisių Teisme.

³³ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2007 m. liepos 7 d. Bendrasis komentaras Nr. 32. (pastr. 30). Prieiga per internetą: <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fGC%2f32&Lang=en>.

³⁴ Pvz., Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2018 m. balandžio 6 d. išvada byloje *Khadzhiyev prieš Turkmėnistaną*, pranešimo Nr. 2252/2013, 7.10 pastraipa ir toliau nurodomos išvados kitose kitose bylose.

³⁵ Pvz., Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2018 m. balandžio 4 d. išvada byloje *Saidov prieš Tadžikistaną*, pranešimo Nr. 2680/2015, pastr. 9.4; Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2013 m. spalio 30 d. išvada byloje *Zhuk prieš Baltarusiją*, pranešimo Nr. 1910/2009, pastr. 8.4.

nebuvo bylų, kuriose būtų sprendžiama dėl teismų sprendimų, kuriais nutraukiama baudžiamoji byla, formuluočių tinkamumo. Atliekant EŽTT jurisprudencijos analizę, jau minėta, kad svarbiausi yra išaiškinimai, pateikti labai panašiose bylose. Tiesa, moksliniame Pakto komentare galima rasti aiškinimą, jog nekaltumo prezumpcijos nuostata „iki asmens kaltumas bus įrodytas įstatymo nustatyta tvarka“ reiškia asmens teisę būti laikomam nekaltu iki *nuteisimo* įsiteisėjimo po galutinio apskundimo³⁶. Toks aiškinimas reikštų, kad nekaltumo prezumpcija gali būti paneigiama tik priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Tačiau remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, tai laikytina pernelyg plačiu apibendrinimu. Kaip minėta, vėlesnė EŽTT jurisprudencija numato galimybę nekaltumo prezumpciją paneigti ir nutraukiant bylą. Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad JTO ŽTK praktikoje atskirais atvejais nekaltumo prezumpcija nepripažinta pažeista, nors panašiose bylose EŽTT yra nustatęs Konvencijos pažeidimus³⁷. Visa tai sudaro pagrindą manyti, kad Paktas, taip pat kaip ir Konvencija, nedraudžia baudžiamąją bylą dėl senaties nuosprendžiu nutraukiančiam teismui konstatuoti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, tuo pačiu nuosprendžiu patenkinti civilinį ieškinį, taip pat priteisti žalos atlyginimą, kai byla nuosprendžiu nutraukiama atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

Nekaltumo prezumpcija yra įtvirtinta ir Europos Sąjungos teisės aktuose – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 48 straipsnio 1 dalyje ir Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. kovo 9 d. direktyvoje 2016/343 (toliau – Direktyva) dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo³⁸. Chartijoje ir Direktyvos 3 straipsnyje nekaltumo prezumpcijos principas apibrėžtas iš esmės taip, kaip Konvencijoje – šios prezumpcijos paneigimas siejamas su kaltinamo asmens kaltumo įrodymu pagal įstatymą. Dėsninga, kad Chartijoje įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos turinys laikomas tokiu pačiu kaip ir įtvirtintas Konvencijoje³⁹. Kita vertus, Chartija nekluduoja Europos Sąjungos teisėje

³⁶ Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. 2nd ed. Kehl: Engel, 2005, p. 329–330, išskirta straipsnio autoriaus.

³⁷ Ten pat, p. 329.

³⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija // OL, 2012/C 326/02; Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at the trial in criminal proceedings // OJ 2016 L 65; 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo // OL L 65, 2016, p. 1.

³⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3, 7 dalys; Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai // OL 2007/C 303/02; *Sayers D.* Article 48 (Criminal Law) // *Peers*

numatyti didesnę apsaugą⁴⁰. Išsamiau nekaltumo prezumpcijos turinys apibrėžiamas Direktyvoje. Nagrinėjamos problematikos požiūriu svarbi Direktyvos 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „valstybės narės imasi reikiamų priemonių siekdamos užtikrinti, kad, *kol įstatymų nustatyta tvarka neįrodyta įtariamojo arba kaltinamojo kaltė*, viešuose valdžios institucijų padarytuose pareiškimuose ir teismų sprendimuose, išskyrus tuos, kurie yra kaltumo klausimu⁴¹, tas asmuo nebūtų apibūdinamas kaip kaltas“. Direktyvos 2 straipsnyje, apibrėžiant jos taikymo sritį, nustatyta, kad „ši direktyva taikoma įtariamiems arba kaltinamiems fiziniams asmenims baudžiamajame procese. Ji taikoma visuose baudžiamojame proceso etapuose nuo to momento, kai asmuo įtariamas arba kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką ar įtariamą nusikalstamą veiką, *iki tol, kol sprendimas, kuriuo galutinai nusprendžiama, ar tas asmuo padarė atitinkamą nusikalstamą veiką, tampa galutiniu*“⁴².

Direktyva yra gana naujas teisės aktas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl jos nėra gausi, juolab dėl minėtų 3 straipsnio ir 4 straipsnio 1 dalies nuostatų. Joje, aiškinant šias nuostatas, buvo nagrinėti tik iš dalies panašūs klausimai⁴³. Bylų dėl

S., *Hervey T., Kenner J. et al.* (ed.). *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: CH Beck/Hart/Nomos, 2014, p. 1303–1309.

⁴⁰ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3 dalis.

⁴¹ Lietuviškame Direktyvos tekste išskirtas tekstas neviseiškai tiksliai atitinka anglišką tekstą, rašoma: „tuos, kuriais asmuo pripažįstamas kaltu“.

⁴² Išskirta straipsnio autoriaus.

⁴³ Pvz., išaiškinta, kad pagal jas nedraudžiama: priimti preliminarių procesinio pobūdžio sprendimų, kaip antai teismo sprendimo pratęsti suėmimą, grindžiamų įtarimais arba kaltę patvirtinančiais įrodymais, su sąlyga, kad šiuose sprendimuose suimtas asmuo nenurodomas kaip kaltas (2018 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje C-310/18 PPU *Milev*); susitarime, kuriuo kaltinamasis pripažįsta savo kaltę, kad jam būtų paskirta švelnesnė bausmė, ir kurį turi patvirtinti nacionalinis teismas, aiškiai nurodyti kaip nagrinėjamos nusikalstamos veikos bendrininkus ne tik šį asmenį, bet ir kitus kaltinamuosius, kurie nepripažino savo kaltės ir dėl kurių vyksta atskiras baudžiamasis procesas, jei, pirma, toks jų nurodymas yra būtinas siekiant įvertinti susitarimą sudariusio asmens teisinę atsakomybę ir, antra, tame pačiame susitarime aiškiai nurodyta, kad minėti kiti asmenys traukiami baudžiamojon atsakomybėn atskirai ir jų kaltė dar neįrodyta įstatymų nustatyta tvarka (2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje C-377/18 *AH ir kiti*); aiškinant atsižvelgiant į Direktyvos 16 konstatuojamąją dalį ir Chartijos 47 straipsnio antrą pastraipą ir 48 straipsnį, per baudžiamąjį procesą prieš du asmenis nedraudžiama nacionaliniam teismui pirmiausia nutartimi priimti pirmojo asmens prisipažinimą kaltu dėl kaltinamajame akte nurodytų nusikaltimų, kaip įtariama, padarytų su antruoju kaltu nepripažinusiu asmeniu, o po to, surinkus su antrajam asmeniui inkriminuojama veika susijusius įrodymus, priimti sprendimą dėl jo kaltės, su sąlyga, viena vertus, kad paminėti antrąjį asmenį, kaip preziumuojamą nusikaltimų bendrininką, būtų privaloma kvalifikuojant kaltu prisipažinusio asmens teisinę atsakomybę, ir, kita vertus, kad toje pačioje nutartyje ir (arba) kaltinamajame akte, į kurį joje daroma nuoroda, būtų aiškiai nurodyta, jog antrojo asmens kaltė nebuvo teisiškai įrodyta ir dėl jos bus atskirai renkami

nacionalinių teismų sprendimų, kuriais nutraukiamos baudžiamosios bylos, suderinamumo su Direktyva bent kol kas nenagrinėta. Todėl iš esmės reikia remtis tik pačiu Direktyvos tekstu. Direktyvos konstatuojamosios dalys nagrinėjamos problematikos požiūriu iš esmės tik atkartoja šio teisės akto 2, 3 straipsnių ir 4 straipsnio 1 dalies nuostatas⁴⁴.

Vertinant pirmiau nurodytas Direktyvos nuostatas, jų išlygas, taikymo sąlygas sistemiskai, matyti, kad jose asmens kaltumo įrodymas iš esmės prilyginamas įrodymui, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. Jeigu priimant nuosprendį, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, yra laikoma įrodyta, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, tai baigia galioti Direktyvos nuostatos, siejamos su nekaltumo prezumpcija. Tai sudaro pagrindą manyti, jog tai, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, gali būti konstatuota tokiu nuosprendžiu. Minėta, Direktyvos draudimo apibūdinti asmenį kaip kaltą išlyga „kol įstatymų nustatyta tvarka neįrodyta įtariamojo arba kaltinamojo kaltė“ iš esmės atitinka nekaltumo prezumpcijos taikymo sąlygas, atskleistas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, aiškinant Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį. Aptartos Direktyvos nuostatos iš esmės gali būti laikomos savotišku šios jurisprudencijos kodifikavimu.

Apibendrinant galima teigti, kad sisteminis Europos Sąjungos teisės aiškinimas sudaro pagrindą manyti, kad pagal ją taip pat nedraudžiama teismui bylą nutraukiant nuosprendžiu dėl senaties ar atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės konstatuoti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, ir patenkinti civilinę ieškinį.

II. KONSTITUCINĖ TEISĖ

Nekaltumo prezumpcija įtvirtinta daugelio šalių konstitucijose. Atlikus Europos Sąjungos valstybių narių ir kai kurių kitų Europos Tarybos valstybių narių konstitucijų analizę, galima išskirti kelis būdus, kaip tai padaryta. Pirma, nekaltumo prezumpcija formuluojama iš esmės taip pat, kaip Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, t. y. kad nusikaltimu kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas įstatymo nustatyta tvarka (pavyzdžiui, Kipro Konstitucijos 12 straipsnio 4 dalis, Slovėnijos Konstitucijos 27 straipsnis reikalauja įrodymo tinkamo proceso tvarka). Antra, nekaltumo prezumpcijai paneigti gali būti (papildomai) reikalaujama įsiteisėjusio arba galutinio teismo sprendimo (pavyzdžiui,

įrodymai bei priimtas atskiras sprendimas (2020 m. gegužės 28 d. nutartis byloje C-709/18 *UL, VM*).

⁴⁴ Pvz., 12, 16 konstatuojamosios dalys.

Lenkijos Konstitucijos 42 straipsnio 3 dalis, Vengrijos Konstitucijos XXVIII straipsnio 2 dalis, Kroatijos Konstitucijos 28 straipsnis). Trečia, toks sprendimas (papildomai) gali būti vadinamas nuteisimu (pvz., Estijos Konstitucijos 22 straipsnis, Italijos Konstitucijos 27 straipsnis, Rumunijos 23 straipsnio 11 dalis, Portugalijos Konstitucijos 32 straipsnio 2 dalis, San Marino Konstitucijos 15 straipsnis), pasmerkimu (Šveicarijos Konstitucijos 32 straipsnis) arba juo turi būti pripažįstama kaltu (pvz., Čekijos Konstitucijos 40 straipsnio 2 dalis). Ketvirta, gali būti apsiribojama paties nekaltumo prezumpcijos principo įvardijimu (pvz., Ispanijos Konstitucijos 24 straipsnio 2 dalis, Andoros Konstitucijos 10 straipsnio 2 dalis)⁴⁵. Penkta, konstitucinis nekaltumo prezumpcijos principas gali būti atskleidžiamas konstitucinių teismų jurisprudencijoje kaip kitų konstitucijoje įtvirtintų principų, pavyzdžiui, teisinės valstybės principo, sudėtinė dalis. Taip yra Vokietijoje⁴⁶.

Vokietijos Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį nekaltumo prezumpcijos principą, yra nurodęs, kad baudžiamajame procese šią prezumpciją gali pažeisti teismo sprendimo motyvai, būtent, jeigu procesas dėl nusikalstamos veikos yra nutrauktas, bet kaltintas asmuo vis tiek laikomas kaltu dėl šios nusikalstamos veikos, prieš tai neįvykdžius įstatymo nustatyto proceso jo kaltumui nustatyti. Tačiau jeigu byla buvo nagrinėjama ir pasiekė etapą, kuomet gali būti priimamas nuosprendis, teismui, jeigu šis laiko kaltinamojo kaltumą nustatytu, nedraudžiama apie tai nurodyti sprendime, kuriame nutraukiamas procesas dėl atitinkamos nusikalstamos veikos. Pagal šio Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, nekaltumo dėl nusikalstamos veikos prezumpcijai paneigti būtina gerbti gynybos teises, įtvirtintas Konvencijos 6 straipsnio 1 ir 3 dalyse, o būtent, kad kaltinamasis būtų informuotas apie kaltinimo pobūdį (3 dalies a punktas), turėtų pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai (3 dalies b punktas) ir būtų gerbiamas šiame straipsnyje įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš save. Jeigu tai padaryta ir teismas, procesui pasiekus etapą, kuriame gali būti priimamas nuosprendis, yra įsitikinęs, kad kaltinamasis padarė inkriminuojamas nusikalstamas veikas, nekaltumo prezumpcija laikoma paneigta. Kaltinamo asmens kaltumas tuomet

⁴⁵ Europos Tarybos Venecijos komisijos duomenų bazė CODICES. Prieiga per internetą: <<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>>.

⁴⁶ Pz., Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutarimas, bylos Nr. 2 BvR 2628/10, 2 BvR 2883/10, 2 BvR 2155/11. Prieiga per internetą: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2019/01/rk20190123_2bvr242918en.html>; Weigend T. Assuming that the Defendant Is Not Guilty: The Presumption of Innocence in the German System of Criminal Justice // Criminal Law and Philosophy, 2014, vol. 8, p. 286.

laikomas tinkamai įrodytu pagal įstatymą, kaip to reikalaujama EŽTT jurisprudencijoje, net jei jis nebuvo (tam tikrais atvejais ir negalėjo būti) nuteistas dėl tų nusikalstamų veikų⁴⁷.

Šios nuostatos iš esmės atitinka pirmiau aptartą EŽTT jurisprudenciją⁴⁸ ir sudaro pagrindą manyti, kad pagal konstitucinę nekaltumo prezumpcijos sampratą, įtvirtintą Vokietijos Konstitucijoje, teismas nuosprendžio priėmimo etape gali nutraukti bylą dėl, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo ar senaties, motyvuose konstatuodamas, kad asmuo, kurio atžvilgiu byla nutraukiama, padarė šią nusikalstamą veiką.

Kita vertus, Vokietijos Konstitucijos tekste tiesiogiai nėra formuluojama nekaltumo prezumpcija. Tai sudaro prielaidas ją aiškinti ne plačiau, nei Konvencijoje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija. Tačiau gali kilti klausimas, gal tais atvejais, kai nekaltumo prezumpcija Konstitucijoje formuluojama kitaip nei Konvencijoje, tekstine išraiška turi papildomų sąlygų, nekaltumo prezumpciją privalu aiškinti kitaip? Antai, vertinant kalbiniu požiūriu, didžiausia kliūtimi minėtai galimybei, nutraukiant bylą, motyvuose konstatuoti, kad kaltintas asmuo padarė nusikalstamą veiką, galėtų būti konstitucijoje įtvirtinta sąlyga, kad nekaltumo prezumpcija paneigiama ne bet koku teismo sprendimu, bet sprendimu nuteisti asmenį. Minėta, kad tokia sąlyga įtvirtinta, pavyzdžiui, Rumunijos Konstitucijoje, kurioje pateikta tokia formuluotė: „Kiekvienas asmuo laikomas nekaltu, kol nėra nuteistas galutiniu teismo sprendimu.“ Aptartuose EŽTT sprendimuose bylose prieš šią valstybę atskleista jos bendrosios kompetencijos teismų taikyta praktika, kai suėjus senaties terminui ir kaltinamojo iniciatyva tęsiant procesą byla išnagrinėjama iš esmės ir nutraukiant ją konstatuojama, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, sudaro pagrindą abejoti, ar minėto pobūdžio konstitucinė nekaltumo prezumpcijos formuluotė yra kliūtis priimti tokius sprendimus. Galima suprasti, kad konstitucinė sąvoka „nuteisimas“ gali būti aiškinama plačiai, kaip apimanti ir tuos atvejus, kai byla nutraukiama, bet asmens kaltumas pripažįstamas motyvuojamojoje tokio bylos sprendimo dalyje. Kita vertus, nėra duomenų, kad Rumunijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje toks klausimas tiesiogiai nagrinėtas.

⁴⁷ Ten pat, p. 291–292, i. 25; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Bikas prieš Vokietiją*, Nr. 76607/13, § 21–22, su nuorodomis į Vokietijos Konstitucinio Teismo nutarimus, pvz., 2 BvR 589/79, 2 BvR 254/88, 2 BvR 1343/88, 2 BvR 366/10.

⁴⁸ Laiko požiūriu EŽTT jurisprudencija gali būti vertinama kaip sekanti Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, nes ši minėtas išlygas suformulavo anksčiau.

Tačiau šis teismas svarstė kitą susijusį klausimą dėl galimybės dėl senaties nutraukiant ar nutraukus baudžiamąją bylą tame pačiame (baudžiamajame) procese išnagrinėti civilinį ieškinį. Apsvarstęs šį klausimą, Rumunijos Konstitucinis Teismas 2016 m. rugsėjo 16 d. nutarimu konstatavo, kad baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos, įpareigojusios, nutraukiant baudžiamąją bylą dėl senaties, palikti civilinį ieškinį nenagrinėtą, prieštarauja Rumunijos Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje įtvirtintai teisei į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką. Toks sprendimas motyvuotas tuo, kad baudžiamojoje byloje, ją nutraukiant dėl senaties, palikus civilinį ieškinį nenagrinėtu, vienintelė nukentėjusiojo galimybė prisiteisti nusikalstama veika padarytą žalą yra pareikšti ieškinį civilines bylas nagrinėjančiam teismui. Tai yra naujo proceso pradėjimas ir vykdymas, kuris kartu su vykusiū baudžiamuoju procesu, kuris dėl ilgų senaties terminų (nuo 3 iki 15 metų, atskirais atvejais iki 30 metų) gali pats ilgai trukti, lemia nepateisinamai ilgą laiko trukmę minėtai žalai išsieleškoti. Tokia išvada padaryta atsižvelgiant ir į tai, kad civiliniame procese yra priemonių, užtikrinančių greitą bylų nagrinėjimą, pavyzdžiui, galimybė naudoti įrodymus iš baudžiamosios bylos. Konstatuota, kad nukentėjusiojo valia reikšti ieškinį baudžiamojoje byloje ir taip siekti greito jo patenkinimo turi būti gerbiama ir negali dėl tokio pasirinkimo lemti nepateisinamai ilgo bylos nagrinėjimo, kurio jis negali numatyti⁴⁹.

Aptarti lyginamieji pavyzdžiai gali būti įkvėpimo šaltinis aiškinant ir analogiškus konstitucinius principus, įtvirtintus Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Tačiau tam svarbiausia yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucijoje gali būti nustatyti kitokie, aukštesni, reikalavimai nei tarptautinėje, Europos Sąjungos ar kitų valstybių teisėje.

Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje užtikrinama asmens nekaltumo prezumpcija yra pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų⁵⁰.

⁴⁹ Rumunijos Konstitucinio Teismo 2016 m. rugsėjo 16 d. nutarimas Nr. 586. Prieiga per internetą: <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_586_2016.pdf>. Cituojama pagal *Coman V. Current highlights on the settlement of civil action in criminal proceedings, on recent case law of the Constitutional Court and the High Court of Cassation and Justice // Top D.* (ed.). Conference Paper Supplement of Valahia University Law Study: Year 2017. Târgoviste: Bibliotheca, 2017, p. 463–469.

⁵⁰ Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo ir Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2019-04-18, Nr. 6411.

Minėta, kad šio teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimu ⁵¹ konstatuota, jog atskiros BPK nuostatos, numačiusios bylos nutraukimą teisme dėl senaties, teismui neišsprendus, ar kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, kurioje įtvirtinta kaltinamojo teisė į viešą ir teisingą bylos nagrinėjimą nepriklausomame ir nešališkame teisme, konstituciniam teisinės valstybės principui. Kyla klausimas, ką nutarime išdėstyta konstitucine prasme reiškia „priimti sprendimą, kad kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką“? Ar tai reiškia, kad turi būti nustatyta, ar kaltinamasis kaltas dėl kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos padarymo? Ar tai turi kitokią, neįprastą prasmę? Norint tai išsiaiškinti visų pirma reikia įvertinti minėto nutarimo motyvus ir kontekstą.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime pabrėžė, kad pagal BK 95 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą apkaltinamasis nuosprendis negali būti priimtas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, ir su tuo siejo minėtą būtinybę tikrinti kaltinimo pagrįstumą⁵². Be to, pažymėjo, kad iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, teisinės valstybės principo, kylanti asmens teisė į tinkamą teismo procesą reiškia, kad teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa ir *teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas*; Konstitucija, jos 31 straipsnio 1, 2 dalys, konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą, reguliuojant baudžiamojo proceso santykius tuo atveju, kai yra pasibaigę terminai, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamą veiką, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, suderinti konstitucines vertybes – nekaltumo prezumpciją ir asmens teisę į tinkamą teismo procesą; įstatymų leidėjas turi nustatyti teisinį reguliavimą, sudarantį prielaidas užtikrinti, kad teismo sprendimu, priimamu pasibaigus terminams, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, būtų išspręsta, ar kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, kad tuo atveju, *jeigu teismo sprendimu būtų nepripažintas asmens kaltumas padarius nusikalstamą veiką*, kaltinimas būtų panaikintas ⁵³. Kaltinimo panaikinimas šiame nutarime reiškia

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies, 327 straipsnio 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.

⁵² Ten pat, IV skyriaus 6.1 punktas.

⁵³ Ten pat, 5 p. Išskirta straipsnio autoriaus.

išteisinimą⁵⁴. Konstitucinis Teismas BPK 235 straipsnį, įpareigojusį nutraukti bylą dėl senaties pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai motyvuodamas ir tuo, kad šis straipsnis trukdo nagrinėti bylą iš esmės⁵⁵, o kartu ir BPK 254 straipsnį, įpareigojusį dėl senaties nutraukti pradėtą nagrinėti bylą, įvertino kaip neleidžiančius teismui veikti taip, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa ir teisingai *išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas*. Tokiu teisiniu reguliavimu nepaisoma iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančios asmens teisės į tinkamą teismo procesą reikalavimo⁵⁶. Be to, Konstitucinis Teismas šiame nutarime nurodė apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties instituto panašumą į atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą ir atkreipė dėmesį į tai, kad pagal BPK šis institutas taikomas nutraukiant bylą nuosprendžiu⁵⁷. Nuo pat šio kodekso įsigaliojimo yra numatyta, kad priimant tokį nuosprendį aprašomojoje jo dalyje turi būti išdėstyta įrodyta pripažinta nusikalstama veika, jos aplinkybės ir kvalifikavimas (BPK 305 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 4 dalis).

Visa tai sudaro pagrindą manyti, kad pagal Konstitucinio Teismo doktriną, suformuluotą šiame nutarime, kai senaties terminas sueina bylą su kaltinamuoju aktu perdavus į teismą, teismas turi bylą išnagrinėti iš esmės, t. y. išspręsti kaltinamojo kaltumo klausimą. Nepripažinęs jo kaltumo, priimti išteisinamąjį nuosprendį, o priešingu atveju, t. y. nustatęs, kad asmuo yra kaltas dėl kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos padarymo, nutraukti bylą dėl senaties nuosprendžiu. Tokia doktrina neprieštarauja minėtame nutarime išdėstyta EŽTT jurisprudencijai, kurios pagrindinės nuostatos aukščiau šiame straipsnyje patvirtintos ištyrus papildomus ir naujesnius šio teismo sprendimus. Pareiga apsiriboti įtarimo būklės aprašymu Konstitucinio Teismo nutarime išdėstyta tik skyriuje, kuriame pateikiama EŽTT jurisprudencijos apžvalga, tačiau taip pat kartu su sąlyga, kad jei pagal įstatymą nebuvo įrodytas kaltinamojo kaltumas, būtent – jam negalėjus įgyvendinti gynybos teisių. Šiame nutarimo skyriuje nurodomas ir aptartas sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, kuris apibendrinamas kaip reiškiantis EŽTT nuostatą, jog Konvencija savaime nedraudžia tokio baudžiamojo proceso, kuriame apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis taikoma ir byla nutraukiama teismo

⁵⁴ Ten pat, 9 p.

⁵⁵ Ten pat, 8.1 p.

⁵⁶ Ten pat, 8.2 p. Išskirta straipsnio autoriaus.

⁵⁷ Ten pat, 6.1 p.

sprendimu, priimtu išnagrinėjus bylą iš esmės ir užtikrinus kaltinamojo gynybos teises, pripažinus, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, nepaisant to, kad senaties terminas suėjo prieš priimant šį sprendimą. Tokiu teismo sprendimu gali būti tenkinamas ir civilinis ieškinys⁵⁸.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo samprata iš esmės yra tokia pat, kaip ir Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo samprata⁵⁹. Tai netiesiogiai patvirtina aukščiau pateiktą Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo pagrįstumą. Kartu tai leidžia manyti, kad Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta formuluotė, kad nekaltumui paneigti reikia ne tik įrodyti kaltumą, bet ir kad šis kaltumas būtų pripažintas teismo nuosprendžiu, nagrinėjamu aspektu nekelia aukštesnių reikalavimų, nei įtvirtinti Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje. Konstitucijoje įtvirtintos sąvokos taip pat (kaip ir Konvencijos sąvokos) turi savarankišką reikšmę ir negali būti aiškinamos remiantis vien tuo, kaip analogiškos sąvokos yra apibrėžtos įstatymuose ar kituose teisės aktuose⁶⁰. Taigi konstitucine prasme pripažinimas kaltu neprivalo būti tapatinamas su BPK vartojama formuluote, priskiriama tik apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinei daliai (šio kodekso 307 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Minėta konstitucinė pripažinimo kaltu formuluotė skiriasi nuo nuteisimo sąvokos ir juo labiau gali būti aiškinama plačiai, pavyzdžiui, kad nuosprendis, kuriuo pripažįstamas asmens įrodytas kaltumas, konstitucine prasme yra ne tik nuosprendis, kuriuo kaltinamasis pripažįstamas kaltu rezoliucinėje nuosprendžio dalyje, bet ir nuosprendis, kuriuo byla nutraukiama, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ar taikant senatį, o asmens padaryta

⁵⁸ Ten pat, III skyriaus 2 p.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai, 90 straipsnio 6 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo (byla Nr. 10/04-12/04-18/04)“ // Žin., 2007, Nr. 7-287.

⁶⁰ Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2004, Nr. 105-3894; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2007, Nr. 111-4549.

nusikalstama veika pripažįstama įrodyta ne rezoliucinėje, bet aprašomojoje tokio nuosprendžio dalyje. Baudžiamosios atsakomybės taikymas visų pirma siejamas su kaltininko pasmerkimu valstybės vardu dėl baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos padarymo priimant apkaltinamąjį nuosprendį⁶¹. Formaliai toks nuosprendis išreiškiamas teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje išdėstytu sprendimu pripažinti kaltinamąjį kaltu. Tokio sprendimo rezoliucinėje dalyje nepriimant, laikoma, kad kaltininkui baudžiamoji atsakomybė dėl senaties netaikoma. Tačiau tai, kad byla nuosprendžio rezoliucine dalimi nutraukiama, neturėtų būti lemiamą aplinkybę vertinant, ar juo gali būti paneigiama konstitucinė nekaltumo prezumpcija. Kaip ir Konvencijos taikymo atveju turi būti atsižvelgiama į tokio nuosprendžio pobūdį ir kontekstą, proceso etapą, kada toks sprendimas priimamas, kad tai daroma išnagrinėjus bylą iš esmės ir užtikrinus gynybos teises, iš esmės baigus įrodinėjimo procesą. Todėl galima teigti, kad Konstitucijos prasme asmuo, kuriam byla nutraukiama nuosprendžiu ir kurio padaryta nusikalstama veika konstatuojama nuosprendžio aprašomojoje dalyje, yra laikomas kaltu. Tai, kad asmuo tokiu atveju nėra pripažįstamas kaltu nuosprendžio rezoliucine dalimi, lemia įstatymo leidėjo pasirinkimas, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui atitinkamais atvejais nebūtų taikoma baudžiamoji atsakomybė. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, įstatymų leidėjas, nustatydamas tokią atsakomybę už nusikalstamas veikas, turi plačią diskreciją, kuri apima teisę nustatyti ir terminus, per kuriuos asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma⁶².

Kita vertus, baudžiamosios atsakomybės dėl nusikalstamos veikos netaikymas savaime nekliudo remiantis nuosprendžio motyvuojamojoje dalyje nustatytais aplinkybėmis paprastai neatidėliojant dėl padarytos nusikalstamos, t. y. neteisėtos, veikos taikyti kitos rūšies teisinę – civilinę atsakomybę. R. Ažubalytė, įvertinusi tuometinį teisinį reguliavimą ir

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-216/2010 // Teismų praktika, Nr. 33, p. 268; Švedas G., Abramavičius A., Prapiestis J. Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2 knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020, p. 26.

⁶² Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojame proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies, 327 straipsnio 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2016-06-27, Nr. 17705; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojame kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2017-03-15, Nr. 4356; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojame kodekso 75 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2020-03-18, Nr. 5659.

teismų praktiką, yra pažymėjusi, kad nors nukentėjusiojo teisės efektyviau būtų ginamos vientiso (vieno) proceso metu, bet, paaiškėjus aplinkybėms, kurios daro baudžiamąjį procesą negalimą, civilinio ieškinio klausimas negali būti sprendžiamas iš esmės, taip neužkertant kelio ginti savo teises civilinio proceso tvarka⁶³. Tačiau remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, pasikeitus teisiniam reguliavimui ir šiuo metu bylą dėl senaties nutraukiant ne nebaigus jos nagrinėti – nutartimi, bet išnagrinėjus iš esmės – nuosprendžiu, konstatuojant kaltinto asmens kaltumą dėl nusikalstamos veikos padarymo, konstitucine prasme neturėtų būti kliūčių kartu patenkinti byloje nukentėjusiojo pareikštą civilinį ieškinį. Iš tiesų taip būtų užtikrinamos kitos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių suponuoja ir būtinybę siekti, kad būtų užtikrinta nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų teisių apsauga⁶⁴. Procesas turi būti toks, kad ši apsauga būtų veiksminga ir kad toks asmuo galėtų naudotis visomis iš Konstitucijos kylančiomis teisėmis. Byloje turi būti sudarytos prielaidos priteisti teisingą nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą⁶⁵. Teisingumas reikalauja, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta žala. Materialinės žalos atlyginimą garantuoja Konstitucijos 30 straipsnio antroji dalis: „Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas.“⁶⁶

Jeigu bylą nutraukiant nuosprendžiu civilinis ieškinys paliekamas nenagrinėtas, taip nukentėjusysis, siekiantis žalos atlyginimo, verčiamas reikšti ir įrodinėti civilinį ieškinį naujoje – civilinėje byloje. Dėl to žalos atlyginimas užtruktų dar ilgiau, nukentėjusysis (paprastai ir asmuo, kuriam byla nutraukta) patirtų papildomas išlaidas ir laiko sąnaudas. Toks delsimas, kai byla nutraukiama dėl senaties, paprastai reikštų, kad

⁶³ *Ažubalytė R.* Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida // *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 4, p. 238.

⁶⁴ Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio (2013 m. gruodžio 23 d. redakcija) 2 dalies, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio (2008 m. lapkričio 11 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2020-03-09, Nr. 5178.

⁶⁵ Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // TAR, 2017-06-26, Nr. 10749.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 1997, Nr. 91-2289.

nuo nusikalstamos veikos padarymo iki žalos atlyginimo praeitų ilgas laiko tarpas. Tačiau svarbiausia, kad visa tai būtų daroma nepaisant to, kad baudžiamoji byla yra išnagrinėta iš esmės. Tai sudaro pagrindą manyti, kad civilinio ieškinio palikimas nenagrinėtu bylą nutraukiant nuosprendžiu neužtikrintų veiksmingo nukentėjusiojo teisių gynimo. O plačios nukentėjusiojo teisės gali būti laikomos netgi Lietuvos baudžiamąjo proceso savitumu ir nors šių teisių plėtros ribos beveik pasiektos⁶⁷, jos vis dar gali būti plečiamos.

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną, darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra⁶⁸. Todėl aiškinant konstitucinio nekaltumo prezumpcijos principo turinį svarbu atsižvelgti ir į kitas Konstitucijos ginamas vertybes, būtinybę užtikrinti veiksmingą žalos atlyginimą nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos asmeniui. Kai nuosprendžiu nutraukiant bylą aprašomojoje dalyje konstatuojama kaltininko padaryta nusikalstama veika, taip nėra paneigiama nekaltumo prezumpcijos reikalavimų esmė – asmens kaltumas yra įrodytas išnagrinėjus bylą teisme įstatymo nustatyta tvarka. Laikantis nuoseklumo, šios nuostatos taikytinos sprendžiant civilinio ieškinio patenkinimo klausimą tiek nutraukiant bylą nuosprendžiu dėl senaties, tiek nuosprendžiu atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

⁶⁷ Goda G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 184–186.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2006-01-19, Nr. 7-254.

IŠVADOS

1. Pagal Lietuvos prisiimtus vykdyti tarptautinės teisės reikalavimus, keliamus baudžiamajam procesui, juose įtvirtintą nekaltumo prezumpcijos sampratą, savaime nedraudžiama baudžiamąją bylą dėl senaties nutraukiančiam teismui baigiamajame akte (motyvuojamojoje dalyje) konstatuoti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, taip pat nutraukiant baudžiamąją bylą patenkinti civilinį ieškinį. Minėti sprendimai teisėtai gali būti priimti, jeigu byla prieš ją nutraukiant yra išnagrinėjama iš esmės, fakto ir teisės klausimais, užtikrinant visas gynybos teises, kai teismas baigiamąjį aktą priima po proceso dalyvių baigiamųjų kalbų (pavyzdžiui, pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu).

2. Tokias išvadas galima padaryti sistemiškai vertinant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimus išsamiai atskleidžiančią Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją. Aiškinant sistemiškai, yra pagrindas daryti išvadą, kad ir Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Europos Sąjungos teisė nenustato kitokių reikalavimų ir minėtus sprendimus nurodytomis sąlygomis taip pat leidžia.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiami Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinti nekaltumo prezumpcijos, teisės į teisingą teismą, teisinės valstybės principai taip pat gali būti aiškinami kaip neužkertantys galimybės, nutraukiant bylą nuosprendžiu dėl senaties, nuosprendžio motyvuojamojoje (aprašomojoje) dalyje konstatuoti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką.

4. Lietuvos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima rasti papildomų priežasčių priimti būtent tokį sprendimą. Tai turėtų būti daroma siekiant veiksmingai užtikrinti nukentėjusių asmenų konstitucines teises, teisę į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, patenkinti civilinį ieškinį baudžiamajoje byloje. Tai nutraukiant bylą nuosprendžiu pagal Konstituciją savaime nėra draudžiama. Minėtas išvadas netiesiogiai patvirtina ir lyginamieji konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai. Aptartos tarptautinės ir konstitucinės teisės nuostatos taikytinos nuosprendžiu nutraukiant bylą dėl senaties arba atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija // Oficialusis leidinys, 2012/C 326/02.
3. 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo // Oficialusis leidinys, 65, 2016, p. 1.
4. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at the trial in criminal proceedings // Official Journal, 2016 L 65.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390 (su vėlesniais pakeitimais).
6. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

II. Mokslinė literatūra

9. *Ažubalytė R.* Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisinės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4(122), p. 221–244.
10. *Bikelis S.* Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
11. *Coman V.* Current highlights on the settlement of civil action in criminal proceedings, on recent case law of the Constitutional Court and the High Court of Cassation and Justice // *Top D.* (ed.). Conference Paper Supplement of Valahia University Law Study: Year 2017. Târgoviste: Bibliotheca, 2017, p. 463–478.
12. *Goda G.* Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai // Teisė, 2018, t. 107, p. 24–34.
13. *Goda G.* Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese. Vilnius: Registrų centras, 2014.
14. *Goda G.* Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai // Teisė, 2002, t. 44, p. 42–53.
15. *Merkevičius R.* Baudžiamojo proceso enciklopedija. I knyga: Baudžiamojo proceso samprata, tipai, tikslai, stadijos ir šaltiniai. Vilnius: Registrų centras, 2018.
16. *Mikelėnienė D., Mikelėnas V.* Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.
17. *Nowak M.* U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. 2nd ed. Kehl: Engel, 2005.
18. *Piesliakas V., Riaubaitė E.* Apkaltinamojo nuosprendžio senatis teorijoje ir teismų praktikoje // Justitia, 2010, Nr. 2, p. 13–22.

19. *Riaubaitė E.* Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2012.
20. *Sayers D.* Article 48 (Criminal Law) // *Peers S., Hervey T., Kenner J. et al.* (ed.). The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary. Oxford: CH Beck/Hart/Nomos, 2014, p. 1303–1309.
21. *Švedas G., Abramavičius A., Prapiestis J.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 2 knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020.
22. *Weigend T.* Assuming that the Defendant Is Not Guilty: The Presumption of Innocence in the German System of Criminal Justice // *Criminal Law and Philosophy*, 2014, vol. 8, p. 285–299.
23. *Weigend T.* There is Only One Presumption of Innocence // *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, 2013, 3(42), p. 193–204.

III. Teismų praktika

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2020-03-18, Nr. 5659.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio (2013 m. gruodžio 23 d. redakcija) 2 dalies, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio (2008 m. lapkričio 11 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2020-03-09, Nr. 5178.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo ir Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2019-04-18, Nr. 6411.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalies, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2017-06-26, Nr. 10749.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2017-03-15, Nr. 4356.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies, 327 straipsnio 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Teisės aktų registras, 2016-06-27, Nr. 17705.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 111-4549.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai, 90 straipsnio 6 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio

Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo (byla Nr. 10/04-12/04-18/04)“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 7-287.

32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006-01-19, Nr. 7-254.

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894.

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 91-2289.

35. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. gegužės 28 d. nutartis byloje C-709/18 *UL, VM*.

36. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas byloje C-377/18 *AH ir kiti*.

37. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje C-310/18 *PPU Milev*.

38. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. spalio 20 d. sprendimas byloje *Pasquini prieš San Mariną (Nr.2)*, Nr. 23349/17.

39. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Farzaliyev prieš Azerbaidžianą*, Nr. 29620/07.

40. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. sausio 8 d. sprendimas dėl pareiškimo priimtino byloje *O'Neill prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 14541/15.

41. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *G.I.E.M. S.R.L. ir kiti prieš Italiją*, Nr. 1828/06 ir kt.

42. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Bikas prieš Vokietiją*, Nr. 76607/13.

43. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 25424/09.

44. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, Nr. 21534/05.

45. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas dėl pareiškimo priimtino byloje *Gângă ir Syndicat indépendant des juristes de Roumanie prieš Rumuniją*, Nr. 28906/09.

46. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2018 m. balandžio 6 d. išvada byloje *Khadzhiyev prieš Turkmėnistaną*, pranešimo Nr. 2252/2013.

47. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2018 m. balandžio 4 d. išvadoje byloje *Saidov prieš Tadžikistaną*, pranešimo Nr. 2680/2015.
48. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2013 m. spalio 30 d. išvada byloje *Zhuk prieš Baltarusiją*, pranešimo Nr. 1910/2009.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2019 m. kovo 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-72-1073/2019.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2018 m. birželio 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-182-489/2018.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2018 m. gegužės 31 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-84-489/2018 // Teismų praktika, 2018, 49, p. 303–340.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. birželio 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-94-895/2015 // Teismų praktika, 2015, 43, p. 476–465.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2010 // Teismų praktika, Nr. 33, p. 259–271.
54. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutarimas, bylos Nr. 2 BvR 2628/10, 2 BvR 2883/10, 2 BvR 2155/11. Prieiga per internetą: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2019/01/rk20190123_2bvr242918en.html>.

IV. Kiti šaltiniai

55. Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai // Oficialusis leidinys, 2007/C 303/02.
56. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2007 m. liepos 7 d. bendrasis komentaras Nr. 32. Prieiga per internetą: <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fGC%2f32&Lang=en>.
57. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2017 m. lapkričio 15 d. išvada „Dėl Baudžiamojo proceso kodekso 3, 233, 235, 254, 303, 305, 307, 309, 327, 331, 387, 444 ir 451 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/95916980cad111e782d4fd2c44cc67af?jfwid=-kyruxck7v>>.
58. Teisės aktų, projektų ir susijusių dokumentų paieška. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>>.
59. Europos Tarybos Venecijos komisijos duomenų bazė CODICES. Prieiga per internetą: <<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>>.

DISCONTINUATION OF THE CRIMINAL CASE BY JUDGEMENT AND
PRESUMPTION OF INNOCENCE: PROBLEM ASPECTS IN THE CONTEXT
OF INTERNATIONAL AND CONSTITUTIONAL LAW

Summary

The article examines the problems arising in legal science and practice with regard to the compatibility of the wording of court judgments terminating criminal proceedings with the presumption of innocence, the possibility of finding that the defendant has committed a criminal offense and granting civil damages to the victim when criminal proceedings are terminated upon expiry of the statute of limitations, and the possibility to grant civil damages when the proceedings are terminated on the grounds of release from criminal liability. The purpose of the article is to assess whether the provisions of international law, European Union law and constitutional law can be interpreted as allowing the termination of a case in the above-mentioned manner. This objective is pursued through an analysis of the European Convention of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, the Charter of Fundamental Rights of the European Union and Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on strengthening certain aspects of presumption of innocence and the right to be presented at the trial in criminal proceedings, jurisprudence of the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union, constitutions of Lithuania and other European states, rulings of Constitutional Courts.

The article concludes that the principle of presumption of innocence enshrined in the European Convention on Human Rights does not in itself preclude a court terminating criminal proceedings for limitation, to find in the reasoning of the judgement that the accused has committed a criminal offense, and at the same time to grant civil damages to victim. Termination of proceedings in this way may be lawfully applied when the court examines the merits of the accusation, all questions of fact and law, guaranteeing all the rights of the defense, thus when the proceedings are discontinued after reaching the final phase of the ordinary hearing that is after the final speeches of the prosecution and defense (for example, by a judgment of the court of first instance). There is no sufficient basis to conclude that the other analyzed legal acts of international law and European Union law establish different requirements and prohibit to terminate proceedings in the specified way.

The presumption of innocence enshrined in the Constitution of the Republic of Lithuania allows, and the constitutional right of victims to compensation, which must be effective, forms the basis for finding in the reasoning part of the judgment terminating proceedings rendered after full hearing of the case providing rights of defense that the defendant has committed incriminated offence and basis for satisfying civil claim of the victim whether the proceedings are terminated by applying a statute of limitations or releasing the defendant from criminal liability.